

TÉZISEK

Bödök Gergely

Vörös-és fehérterror Magyarországon (1919–1921)

Doktori (PhD) disszertáció 2018

1. A disszertáció témája

Az 1918–1920 közötti időszak a huszadik századi magyar történelem egyik krízisekben leggazdagabb periódusa. Rövid idő alatt három éles politikai fordulat zajlott le az országban. Elsőként, 1918. őszén kitört az őszirozsás forradalom, amelynek eredményeként kikiáltották a Népköztársaságot, másodsorban a következő év március 21-én deklarálták Tanácsköztársaságot, harmadsorban pedig ugyanezen év közepétől egy többféle irányú és tartalmú ellenforradalmi berendezkedés vette kezdetét. Köszönhetően a hosszan elhúzódó világháborúnak, az ezzel párhuzamosan drasztikusan romló gazdasági-, és szociális körülményeknek, valamint a fronton és a hátszágban is feltűnő általános brutalizálódásnak, az éles politikai fordulatokat leszámolási és számonkérési hullámok is kísérték. A társadalom bizonyos csoportjaival szembeni ilyen mértékű atrocitásokra korábban nem került sor. Ez legkevésbé a Népköztársaságot jellemezte, amely időszak alatt nem került sor szervezett számonkérésekre és központilag irányított, tervszerűen végrehajtott pogromokra. Ugyanakkor a háborús nélkülözésekbe beleunt, elégedetlenkedő lakosság mozgolódásán több esetben is karhatalmi alakulatok kivezénylésével lehetett csak úrrá lenni, a sortüzekben pedig nem egyszer több tucatnyian veszítették életüket. Az 1919 március 21-én létrejött Tanácsköztársaság a rendfenntartó alakulatok mellett hatalma biztosítására úgynevezett „terror csapatokat” is felállított. A „Lenin-fiúk” és más – Szamuely Tibor, Cserny József és Korvin Ottó nevével fémjelzett – különítményesek központi utasításra bárhol megjelentek, ahol a Tanácsköztársaság rendjét veszély fenyegette, és az ellenállás leverése után sok helyütt hajtottak végre megtorló akciókat. Emellett a Kommün prevenció és elrettentés céljából a helyi véleményformálókba sokakat túszként letartóztatott és bebörtönöztek. Ezeket a gyilkosságokat nevezte a köznyelv és az utókor vörösterroznak.

1919. augusztusától indult a számonkérések következő hulláma, amikor a Szegeden, felállt ellenforradalmi kormány hadügyminisztere, a Horthy Miklós által vezetett tisztekből és tartalékos tisztekből verbuvált Nemzeti Hadserege Szegedről Siófokra vonult. A Prónay Pál, Ostenburg-Moravék Gyula és Héjjas Iván és mások vezette tiszti századokhoz köthető leszámolási akciókat nevezünk fehérterroznak. A megtorló akciókon túl az 1919. nyarán felállt ellenforradalmi kormány a Tanácsköztársaság alatt exponált személyekkel szemben az internálás gyakorlatával és a jogi felelősségre vonás eszközeivel is élt.

Disszertációinkban a két egymást követő terrorhullámról igyekeztünk levéltári forrásokra, történeti szak- és emlékezet-irodalomra alapozott megállapításokat tenni. Az 1919–1921 között történtek bemutatásán túl nagy teret szenteltünk a korszakról szóló történeti- és laikus feldolgozások áttekintésének, valamint a háborút követő erőszaknak minden szempontból „megágyazó” első világháború hatások bemutatásának. A disszertáció vörösterrorról szóló fejezetében szociológiai vizsgálatnak vetettük alá a Lenin-fiúknak nevezett terrorkülönítmény tagságát, és revízió alá vettük a Váry Albert, királyi koronaügyész által készített a vörösterroret áldozatairól szóló összefoglaló regisztert. A magyarországi fehérterror vizsgálatok pedig közel egykorú (a húszas években készített) gyűjtések adatait elemeztük.

2. Kutatástörténet

A disszertáció első fejezeteként a korszak kutatástörténetét tekintettük át 1919-től napjainkig. Az 1918–1919-es eseményekhez való viszonyulás alapvetően összefüggött azzal, hogy az adott szereplő hogyan élte meg a forradalmi eseményeket és hogy milyen ideológiai szűrőn keresztül tekintett a lezajlott változásokra. A magyarországi forradalmakról röviddel az események után megjelent első összefoglalások még nem történeti szakmunkák, hanem memoárok voltak és többnyire az országból 1919-ben elmenekült egykori forradalmi vezetőktől származtak (Jászi Oszkár, Garami Ernő, Böhm Vilmos).

Az elmenekült baloldali vezetők leírásaival szemben az országban maradt véleményformálók a közelmúlt véres eseményeiért a vörösterorr és a Tanácsköztársaságot tették fő felelőssé. Az ellenforradalmi berendezkedés egyik legfontosabb identifikációs eleme a Tanácsköztársaságtól és a Károlyi-féle Népköztársaságtól való merev elhatárolódás volt. A laikus meoárírók mellett a Horthy korszak hivatásos történetíróinak szemlélete sem volt mentes az érzelmi túlfűtöttségtől és túlzásoktól. A magyarországi vörösterorr áldozatainak az összegyűjtése alig néhány hónappal az események után elkezdődött. A feladattal megbízott Váry Albert koronaügyész helyettes 1921-ben jelentette meg az azóta többször kiadott, A vörös uralom áldozatai Magyarországon című könyvét, amelyben 590 főben állapította meg a vörösterorr áldozatainak számát. Elsőként 1931-ben (utóbb pedig 2006-ban) jelent meg Mályusz Elemér leleplező jellegű propagandakönyve a Vörös emigráció. Ebben a Tanácsköztársaság csak, mint a „legdurvább abszolutizmus”, és a „legkíméletlenebb rémuralom” szerepelt. A korszak feldolgozásai közé sorolható a legitimista, Gratz Gusztáv kötete (A forradalmak kora) is, amelyben az ellenforradalom előtti mindkét forradalmat elítélte.

A II. világháborús vereség nemcsak a Horthy-korszak bukását, de radikálisan új múltértelmezést is jelentett. Az új történelemszemlélet „hirdetői” Moszkvából hazatért egykori menekült értelmiségiek, kommunista szimpatizánsok voltak. Az új szemlélet a történelemre, mint az osztályharcok történetének láncolatára tekintett, a Horthy-rendszert pedig elejétől a végéig fasiszmusnak bélyegezte. Ez együtt járt a Horthy-rendszert megelőző időszaknak, a Tanácsköztársaságnak a piedesztálra emelésével is. A kommunista narratíva meghatározó képviselői Andics Erzsébet, Révai József és Mód Aladár voltak. A Tanácsköztársaság megítélése 1949-ben jutott el az első csúcspontra, amikor a magyar történelem legdicsőségesebb időszakaként jellemezték. Az ötvenes évek magyar történetírása mindvégig meglehetősen alacsony színvonalon, a marxista történelemszemlélet elvárt logikája, témái és múltszemlélete alapján működött. A megjelent interpretációk szerint a Tanácsköztársaságot követő időszak a „Horthy-hordák”, „banditacsapatok”, „Horthy-pribékek” és „az ellenforradalmi csöcselék” működése fémjelezte és a történekeért kiemelten hangsúlyozták a kormányzó, Horthy Miklós felelősségét. 1956-ot követően folytatódott a politikailag ellenőrzött és szelektív szempontok mentén történő okmánykiadás, emellett a Tanácsköztársaság tematikájának napirenden tartására szolgáltak az évfordulók is. 1959-ben március 21-ének emlékét a magyar országgyűlés törvénybe is iktatta, és később Forradalmi Ifjúsági Napok címen igyekeztek összemosni március 15-e és március 21-e emlékét. Mivel a hatalom az 1956-os októberi forradalmi eseményeket ellenforradalomnak bélyegezte, az 1919-es ellenforradalmi és az 1956-os forradalmi eseményeket összemosták és nyíltan párhuzamba állították. Az ellenforradalmi jelző mellett a Horthy-rendszer fasiszta minősítésétől még jó ideig nem lehetett eltérni. A Kádár korszak reprezentatív összefoglalóiban a fehérterror számlájára 5000 halálos áldozatot írtak, amelyek Böhm Vilmos adatainak a kritikátlan átvételét mutatják.

A Tanácsköztársaság időszakának ötvenedik jubileumára jelent Hajdu Tibor könyve, mely már elmozdulás volt a korábbi sematikus, a vulgármarxista dogmatikus szempontokat

kritikátlanul érvényesítő megközelítésektől. A hetvenes években több a fehérterrorról szóló, ismeretterjesztőnek szánt „feldolgozás” is megjelent. Bár e munkákban még mindig tovább élt a vulgármarxista fogalomhasználat, a témával szembeni prekoncepció és a tárgyalt korszak fasiszta megítélése, már érezhető a történetírás fokozatos professzionalizálódása és a források szakszerűbb kezelése.

A 1989-es rendszerváltást követő időszakban minden ideológiai korláttól megszabadulva végképp lehetővé vált az 1918–1919-es forradalmaknak, a vörös- és a fehérterrornak a higgadt, szakszerű, ideológiai elfogultságoktól mentes értékelése. Ez ugyanakkor nem feltétlenül járt együtt a szakszerűsödéssel, mert néhány esetben ugyanolyan elfogult megállapításokkal találkozunk, mint korábban.

3. Eredmények

A disszertációban külön fejezetben vizsgáltuk az első világháború komplex hatását a háborút követő erőszakra. Noha az első világháború gyökerei a 19. század utolsó harmadáig nyúlnak vissza, ez a négy év a frontok lövészárkaiban küzdő katonák mennyisége, az emberélet kioltására tervezett fegyverek minősége, a háborúra kapacitált tömegek lélektana, a csúcsrajárattott propaganda és az egész háborús infrastruktúra alapján az erőszak új dimenziójának megjelenését eredményezte. A kutatás során magunk is arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy az erőszakhoz való viszony megváltozásában hosszabb távon szerepet játszó nagypolitikai és ideológiai előzmények mellett komoly súllyal esnek latba a frontkatonák kézzelfogható háborús tapasztalatai.

A disszertációban az erőszak különböző szintjeit vizsgáltuk meg: a hadseregen belüli szigorú parancsuralmi rendszert, a polgári lakossággal szembeni atrocitásokat, a lövészárkokba vezényelt katonákat ért komplex hatásokat és a hadifogság tapasztalatait, – kiegészítve mindezt a háterszág lakosságának megpróbáltatásaival. Azzal, hogy a frontokon mindenhol az erőszak dominanciája érvényesült, a világháborúban szerepet játszó katonák számára alkalmazása általános és legitim problémamegoldássá vált a háborút követő években is.

A magyarországi 1918–1919-es forradalmak illeszkednek az első világháború alatt Oroszországból indult, majd az azt követő Közép-Európai forradalmak sorába. A frontvonalakról fokozatosan hazakerülő fegyveres katonákhoz köthető az 1918 ősze utáni erőszak következő szintje. Ahogy a hazaérkezés, úgy a felbomlás sem volt menetrendszerű: a fegyveres katonák randalírozásától tartva egyes kontingenseket már a határon leszereltek, mások viszont szerencsésen hazaértek és csak az itthoni forradalmi helyzettel szembesülve bomlottak fel. De több esetben atrocitásokra, a feljebbvalóikkal és a polgári lakossággal történő összetűzésekre már utolsó állomáshelyükön is sor került. A disszertáció több példa felhasználásával hangsúlyozza, hogy a forradalmi erőszak már 1918 őszén megjelent Magyarországon.

Az 1919. március 21-én kikiáltott Magyarországi Tanácsköztársaság orosz-bolsevik típusú berendezkedést, államvezetést és hatalomtechnikai gyakorlatot valósított meg Magyarországon. Az osztályszemléletet érvényesítő proletariátus diktatúrája a háborús szenvedésekért és nélkülözésekért a korábbi vezető elitet tette kizárólagos felelőssé. Hatalmuk biztosítására már rövidebb idővel az új rend kikiáltását követően létrehozták azokat a fegyveres szervezeteket, amelyekkel fenn lehetett tartani a Tanácsköztársaság rendjét. Mivel a hazai kommün legfőbb vezetői testközelből ismerték meg az oroszországi bolsevik diktatúra erőszakszervezeteinek, forradalmi törvénykezésének, titkosrendőrségének kiépítését, ezek magyarországi létrehozásában is az orosz gyakorlat szolgáltatta a legfőbb mintát. Az erőszakszervezetek strukturális kiépítése, a rögtönítélő törvényszékek működési

mechanizmusa ennek a korábban megismert példának a hazai talajon történő bevezetését jelentette.

A Vörös Őrség mellett létrehozott terrorcsapatok célja „a polgárság és a munkásság sakkban tartása” volt. Ezek a terrorkülönítmények külsőségeikben is eltértek a többi csoporttól: jellegzetes bőrkabátjuk, bőrnadrágjuk, tányérsapkájuk és katonai felszereléseik könnyen megkülönböztették őket más szerveződésektől. Ideológiai elköteleződésükre kétségkívül hatott az anarchizmus, anarchoszindikalizmus és a kommunizmus, ez azonban nem vált koherens világképpé, tagjaikat ezenkívül a pártfegyelem hiánya is jellemezte. A terrorcsapatok mellett a proletárdiktatúra a Tanácsköztársasághoz hú rendvédelmi elemekből álló politikai rendőrséget is felállított.

Ebben a fejezetben vizsgáltam a „Lenin-fiúk” társadalmi rétegzettségét, a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék és a Budapesti Királyi Ügyészség 1919–1922 között keletkezett büntetőperes iratai mintáján. Kutatásom azokra a perekre terjedt ki, amikor az eljárás alá vont személyek ellen a vád „tárgya” „Lenin- fiú”, „gyilkosság elkövetésére irányuló szövetség” vagy „emberölésre való szövetkezés” volt. A kutatás során 525 főről sikerült több-kevesebb adatot gyűjtenem. Ezekből az derült ki, hogy az átlagéletkoruk 25 év volt. A legfiatalabb közöttük 15 éves volt, a legidősebb majdnem 54. A terrorista csoportok gerincét a 20–28 év közöttiek adták. Közel négyszáz fő születési helyét tudtuk azonosítani, akik 222 településről származtak. A fegyveres terrorista csoportokhoz tartozók az ország minden részéről verbuválódtak, és döntő többségük a történelmi Magyarországon született. A jelzett forrás alapján a fegyveresek vallási hovatartozásáról a következőket állapítottuk meg: a katolikusok 58%-ot, a zsidó felekezethez tartozók 21%-ot, a reformátusok 13%-ot, evangélikusok 4%-ot, a görög katolikusok 3%-ot, az ortodoxok és az unitáriusok pedig 1–1%-ot tettek ki. Foglalkozásra vonatkozó adatot a bírósági iratokban közel négyszáz személyről találtunk. Adataink szerint túlnyomó többségük a társadalom alsóbb osztályaiba tartozott. Ez nemcsak munkáscsaládi háttérükből, hanem foglalkozásukból is adódott. Legszámosabban 64-en a lakatosok voltak. Őket követték a vasesztergályosok 28, a napszámosok/földművesek pedig 25 fővel. Számottevő még az asztalosok (17), a villanyszerelők (14), a sofőrök (14), a kovácsok (12) és a cipészek (11) száma is. A historiográfiában többször megjelent a tengerész háttér hangoztatása, ugyanakkor itt alig jelent meg: mindössze két főt találtunk.

Külön foglalkoztunk a Kommün túszedő gyakorlatával is. Az első túszedő akciók már a Tanácsköztársaság kikiáltását követően lezajlottak, de a legnagyobb letartóztatási hullámra 1919 húsvétjára került sor. Összesítettük az áldozatok gyakran hangoztatott körülbelül ötszáz fős számát az országos adatokkal és megállapítottuk, hogy a túszedők száma ennek legalább háromszorosára, azaz 1500 főre tehető.

Külön vizsgáltuk a vörösteror áldozatait összesítő Váry Albert féle regiszter adatait. A magyarországi vörösteror egyes helyi eseményeinek, az ellenforradalmi akciók leverésére kivezényelt terrorcsapatok erőszakos akcióinak vizsgálatával úgy véljük, ez a gyűjtés revízióra szorul. Adataink szerint a vörösteror kivégzett áldozatainak száma körülbelül 365 főre tehető, és mintegy 110-re azok száma, akik a Vörös Őrség, valamelyik terrorkülönítmény, vagy más fegyveres csoportokkal szembeni összecsapásokban haltak meg. A disszertációban bemutattuk a Tanácsköztársaság kezdetétől fel-fellángoló döntően lokális jellegű ellenforradalmi mozgalmakat és ezek felszámolására tett intézkedéseket. A „Lenin-fiúk” pogromjai döntő többségükben célzottak voltak. A forgatókönyv többnyire a következő volt: ahol a Tanácsköztársaság rendjét veszély fenyegette, oda páncélvonaton terrorkülönítményeseket, vöröskatonákat vagy vörösőröket szállítottak és a levett ellenforradalmi mozgalmat követően a vétkeseket – többnyire statáriális úton, jogszerű bírósági ítélet nélkül – kivégezték. A vörösteror áldozatává váltak ily módon a rendszerrel szemben álló régi rend hívei: a polgárság, a közép- és kisbirtokosok, de még a rekvirálások,

az erőszakos sorozások és az egyházellenes intézkedések miatt elégedetlen kis- és szegényparasztok is.

A Tanácsköztársaság alatt létrejött ellenforradalmi gócok közül a rövid életű aradi ellenforradalmi kormány után az ország „visszafoglalásának” kiinduló helyszínévé és szinte kultikus központjává a franciák által megszállt Szeged vált. Az ellenforradalmárokhoz köthető ideológia az úgynevezett „szegedi gondolat” az ellenforradalmi csoportok különböző konzervatív, antikommunista, nacionalista és részben antiszemita – érzelmileg erősen túlfűtött – ideológiáinak volt az elegye.

A fehérterror első erőszakos akcióira már Szegeden sor került, de igazán az 1919 augusztus elején erősödött fel, amikor a Nemzeti Hadsereg Szegedről a Dél- Dunántúlra vonult. A több irányba mozgó – a fővárosba tartó – tiszti századok az útjukba eső településeken „spontán népitételeknek” nevezett lincseléseket, valamint egyszerű statáriális kivégzéseket hajtottak végre a Tanácsköztársaság alatt kompromittálódott munkástanács vezetők, direktórium tagok és más személyekkel szemben. A kivégzések mellett gyakran meg is kínozták áldozataikat. Az ítéletek célja a példamutatás és a bosszú volt, a felállított vésztörvényszékek működése pedig a Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékeihez volt hasonló, az áldozatok legelemibb jogi védekezési lehetőségei ezúttal sem voltak biztosítva.

Budapesten ezalatt a Friedrich-kormány megkezdte a forradalmakban, de különösen a Tanácsköztársaságban szerepet vállalt személyek felelősségre vonását. Friedrich, 1919 augusztusában kibocsátott miniszterelnöki rendeletével úgynevezett gyorsított bűnvádi eljárást vezetett be. Ennek alapján a Tanácsköztársaság alatt működő bíróságok halálos ítéletei gyilkosságra való felbujtásnak minősültek, ráadásul pusztán gyanú alapján bárkit le lehetett tartóztatni. Az ún. „kommunistaperek” számítottak a leggyakoribb ügyeknek: ezek révén is 1919 augusztusa és 1920 júliusa között közel 54 ezer ember ellen indult eljárás. A börtönök zsúfoltságát mutatja, hogy az 1000 foglyot befogadni képes budapesti Gyűjtőfogház celláiban 1919 szeptemberében 2500-an, októberben pedig már 7500 fő raboskodott. A baloldali emigráció több tízezres adataival szemben, Váry Albert budapesti királyi főügyész 8–10 ezerre tette a letartóztatottak számát. A gyorsított bűnvádi eljárások keretében meghozott ítéletek alapján 100 főt ítéltek halálra és ebből 74-et végeztek ki ténylegesen. Ezek a Kommün legrettegettebb alakulataihoz tartoztak és a Lenin-fiúk, a vörösörök vagy a vádbiztosok közül kerültek ki. A Tanácsköztársaság legtöbb népbiztosa és népbiztos-helyettese ugyanakkor még idejében elhagyta az országot, és megúszták a felelősségre vonást. Az itthon maradt tíz népbiztost bíróság elé állították, és el is ítélték – életfogytiglani börtönbüntetésre vagy halálra. A szovjet vezetéssel folytatott hosszú tárgyalások eredményeképpen, 1922-ben egy nagyszabású fogolycsere keretein belül a Szovjetunióba távozhattak.

Visszaállították a lapok előzetes cenzúráját, a felállított fegyelmi bizottságok pedig tanárok, hivatalnokok és alkalmazottak százait bocsátották el állásukból. Mindezen represszív gesztusok sokakat készítettek az ország elhagyására. Horthy Miklós fővárosba történő bevonulást megelőzően a Nemzeti Hadsereg különítményeseit Budapest körül összpontosította. 1919. november 13-án a román hadsereg kiűrtette a Duna-Tisza közét is, az elvonuló katonaság helyére a helyi karhatalom mellett Kecskemét és környékére Héjjas Iván és Francia Kiss Mihály különítményesei vonultak be.

1919. november 24-én Huszár Károly vezetésével jobboldali többségű koalíciós kormány alakult, amit már a békekonferencia is tárgyalópartnernek ismert el. Az új kormány legfontosabb feladata a közelgő január végi nemzetgyűlési választások előkészítése és a békekonferenciára való felkészülés volt. Az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME) tagjai és Horthy-különítményesei ugyanakkor számos magánakciót hajtottak végre a fővárosban, ezzel jelentős mértékben rontották a választásokra való felkészülés lehetőségét. Sok esetben előfordult, hogy fegyveres csoportok a nyílt utcán békés járókelőket inzultáltak vagy vertek

meg, rosszabb esetben pedig le is tartóztattak, vagy kivégeztek. Ehhez a legalitás látszatát nyújtotta a kormány 1919. december 5-i internálási rendelete, amelynek értelmében az államra és a társadalomra, valamint a közrendre és a közbiztonságra veszélyes elemek letartóztathatók és internálhatóak voltak. Az atrocitások főként a szociáldemokratákat, a velük szimpatizálókat és a zsidó származásúakat érintették, éppen ezért az MSZDP bojkottálta a választásokat.

Az esedékes kormányzóválasztás eufóriáját két körülmény is beárnyékolta. 1920. február 17-én az Ostenburg-Moravék-különítményesek néhány tagja elhurcolták és meggyilkolták a Népszava két ismert szociáldemokrata újságíróját: Somogyi Bélát és Bacsó Bélát. A két zurnalista számított a Horthyval és a fehérterrorral szembeni harcok kritika leghíresebb képviselőinek, a gyilkoságnak ezért óriási volt a visszhangja. A Beniczky Ödön belügyminiszter által koordinált nyomozást Horthy leállította, ő maga pedig védelmébe vette az elkövetőket. A másik szépséghiba közvetlenül a kormányzóválasztás aktusához kapcsolódott. A választás napján Horthy megbízható különítményesei katonai kordont vontak a Parlament köré, néhányan pedig az épületben grasszáltak. Több képviselő számára pedig egyenesen megakadályozták az országház épületébe jutást.

Dolgozatomban megvizsgálom a magyarországi fehérterror áldozatairól készült gyűjteményes dokumentumokat. A legfontosabb forrásoknak a Politikatörténeti Levéltárban őrzött a Magyarországi Szociáldemokrata Párt Jogvédő Irodájának, 1919–1920-as, és Fényes László újságíró, 1924–25-ös gyűjtései, valamint a Magyar Zsidó Levéltárban őrzött Jogsegítő Iroda egykorú anyagai számítanak. A forrásokat összevetve közel 160 településről rendelkezünk adatokkal. A forrásokból az elkövetők nevére, a gyilkosságok színhelyére, az áldozattá válás okára, időpontjára és az elkövetők kilétére voltam kíváncsi. Az adatokból kiderült, hogy 1919 augusztusában, illetve ugyanezen év decemberében, valamint 1920 januárjában került sor a legtöbb atrocitásra. Sajnálatos tény, hogy a forrásokból a gyilkosságok mintegy 90%-ának, a letartóztatások 60%-ának és a verések 62%-ának nem derül ki az oka. Ha azonban csak az ismert okokat vizsgálnánk, akkor a következőket találnánk. A zsidóságuk miatt kivégezettek aránya 31%, a kommunista- vagy szociáldemokrata híre miatt kivégezettek pedig közel 50% lenne. A forrásokból az 1169 halálos áldozat közül közel 400 ismerhető meg név szerint.

A nemzetgyűlési választások és Horthy Miklós kormányzóvá választása – a választás árnyoldalai ellenére – a konszolidáció irányába tett fontos lépésnek számítottak. A terrorcsapatokhoz és az ÉME tagjaihoz kötődő fővárosi randalírozások miatt 1920 nyarán döntöttek az ÉME működésének felfüggesztése, valamint a budapesti különítményes központok felszámolása mellett. A tiszti különítmények tagjait szélnek eresztették, vagy azokat a reguláris hadsereg állományába sorozták be.

A jogrend helyreállításának következő lépése az „állami és társadalmi rend hatékonyabb védelméről” szóló törvényjavaslat elfogadása volt. Az 1921.évi III. törvény cikk szerint büntetnek minősült minden „az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály uralmának erőszakos létesítésére irányuló” törekvés, amelyet öt évig terjedő fegyházzal lehetett büntetni – amennyiben viszont vezetői fegyvereket is szereztek politikai törekvéseik realizálásához, a büntetési tétel már tíztől tizenöt évig terjedt. Ugyan ebben a törvényben sem szerepelt a kommunista megjelölés, potenciális áldozatai az emigrációba kényszerült baloldali politikusok – különösen pedig az ettől kezdve gyakorlatilag illegalitásba kényszerülő hazai kommunisták voltak. A törvény utolsó paragrafusára szerint ugyanakkor mindezek kiterjedtek a hadsereg állományába tartozó tisztekre és közkatonákra is, ily módon ez a törvény besorolható a különítményesek féken tartását szolgáló intézkedések közé. A kormányzó ezen túl nem lépett fel a volt különítményeseivel szemben. Sőt, 1920 karácsonyán kiadott

amnesztiarendelete felmentett minden olyan személyt, akit a forradalmak alatti magatartása miatt öt évnél rövidebb időre ítélték.

4. Köszönetnyilvánítás

Hosszú azoknak a sora, akiknek a disszerens köszönettel tartozik a munka elkészültéhez nyújtott szakmai segítségéért. Ezúttal nincs mód kitérni azokra a barátokra, akik támogattak a kutatásban, és azokra családtagokra, akik elviselték és szelíden tolerálták a hiányomat, valamint elnézők voltak az írás közben gyakran mogorva és magányosságba merítkező kutató rigolyáival szemben. Nagyon inspirálók voltak Pritz Pál egyetemi szemináriumai és hálás vagyok érte, hogy tanulhattam az ottani szakmai vitákból, problémafelvetésekből és tanulmányaimhoz fűzött megjegyzéseiből. Külön köszönöm azon folyóiratok szerkesztőinek a segítségét, akik rendszeresen közölték tanulmányaimat, illetve fel-felkértek egy-egy, a kutatásaimmal kapcsolatos téma megírására. Köszönöm a Kommentár korábbi vezetőjének, Ablonczy Balázsnak, hogy a lapban a témával kapcsolatos első publikációm megjelenhetett, majd pedig a folyóirat később is közölt tőlem tanulmányokat. Köszönöm az L. Balogh Béni által vezetett néhai Limes folyóiratnak és a Politikátörténeti Intézethez köthető Múltunk folyóiratnak, hogy közölték írásaimat. Hálás vagyok a történettudományos ismeretterjesztés egyik központi fontosságú folyóiratának, a Rác Árpád vezette Rubiconnak, hogy többször közölte szövegeimet. Hasznosak voltak Vörös Boldizsárral és Hajdu Tiborral való beszélgetéseim, akik elolvasták és véleményezték a kézirat első verzióját is – tanácsaikat, jobbító javaslataikat ezúton is köszönöm. Ahogy más disszertáció, így ez sem készülhetett volna el a hazai levéltári és közgyűjteményi munkatársak támogatása nélkül sem, hálám így az övék is. Leginkább azonban témavezetőmet, Romsics Ignácot illeti a köszönet, aki sok évvel ezelőtt mindkét témakörre felhívta a figyelmemet, és akinek gondolkodásmódja, íráskészsége és szakmai alázata a legalapvetőbben határozta meg történelmi gondolkodásomat.